

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

Cofnodion y cyfarfod rhithwir a gynhaliwyd ar 9 Chwefror 2021

YN BRESENNOL:	Y Cynghorydd Peter Rogers (Cadeirydd) Mr Dilwyn Evans (Aelod Lleyg)(Isgadeirydd) Y Cynghorwyr John Griffith, G.O. Jones, R. Llewelyn Jones, Dylan Rees, Alun Roberts, Margaret M. Roberts.
WRTH LAW:	Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau) a Swyddog Adran 151 Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg (AS) Prif Archwilydd (NW) Rheolwr Hamdden Masnachol (GR) (ar gyfer eitem 8) Swyddog Pwyllgor (ATH)
YMDDIHEURIADAU:	Y Cynghorydd Richard Griffiths, Mrs Annwen Morgan (Prif Weithredwr), Mr Dylan Williams (Dirprwy Brif Weithredwr)
HEFYD YN BRESENNOL:	Y Cynghorydd Robin Williams (Aelod Portffolio Cyllid), y Cynghorydd Llinos Medi (Arweinydd ac Aelod Portffolio Gwasanaethau Cymdeithasol), Mr Alan Hughes (Archwilio Cymru) Uwch Archwilydd (NR), Uwch Archwilydd (BJ), Pennaeth Gwasanaethau Democratiaidd (JHJ), Mr Gareth Wyn Williams, Gohebydd Democratiaeth Leol

Oherwydd bod y Cynghorydd Peter Rogers, Cadeirydd y Pwyllgor, yn cael trafferthion cysylltu dros dro, etholwyd Mr Dilwyn Evans yn Gadeirydd i ddechrau'r cyfarfod a chymerodd yr eitem gyntaf ar yr agenda. Cadeiriwyd gweddill y cyfarfod gan y Cynghorydd Rogers.

1 ETHOL IS-GADEIRYDD

Etholwyd Mr Dilwyn Evans yn Is-gadeirydd y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu.

Wrth iddo gael ei benodi cyfeiriodd Mr Dilwyn Evans at ei ragflaenydd yn swydd yr Is-gadeirydd a'i gyd-aelod Lleyg ar y Pwyllgor, Mr Jon Mendoza a oedd ers hynny wedi ymddiswyddo fel aelod o'r Pwyllgor gan ddweud ei fod wedi mwynhau gweithio ochr yn ochr â Mr Mendoza yn ystod ei gyfnod ar y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu.

2 DATGANIAD O DDIDDORDEB

Bu i'r Cynghorydd Peter Rogers ddatgan diddordeb personol yn eitem 10 ar yr agenda.

Talodd y Cynghorydd Rogers ei deyrnged ei hun i'r cyn-Aelod Lleyg a'r Is-gadeirydd, Mr Jon Mendoza yn dweud ei fod yn gwerthfawrogi ac yn ddiolchgar am ei gyfraniad fel aelod annibynnol o'r Pwyllgor. Ategwyd y teimladau hynny gan weddill aelodau'r Pwyllgor.

Penderfynwyd bod y Cadeirydd ar ran y Pwyllgor yn ysgrifennu at Mr Jon Mendoza i ddiolch iddo am ei gyfraniad i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu yn ystod ei gyfnod fel Aelod Lleyg ac i ddymuno'n dda iddo ar gyfer y dyfodol.

AELOD LLEYG NEWYDD AR GYFER Y PWYLLGOR ARCHWILIO A LLYWODRAETHU

Cyflwynwyd adroddiad y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 yn nodi'r ystyriaethau o ran newid Aelod Lleyg y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu i'w ystyried gan y Pwyllgor. Roedd y mater wedi codi yn dilyn ymddiswyddiad Mr Jonathon Mendoza fel Aelod Lleyg o'r Pwyllgor gyda'i gyfarfod diwethaf ar 1 Rhagfyr 2020.

Adroddodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod Lleol sicrhau bod o leiaf un aelod o'i Bwyllgor Archwilio yn aelod lleyg. Mae Cyngor Sir Ynys Môn wedi ymestyn y gofyniad hwn; mae darpariaethau ei Gyfansoddiad yn caniatáu i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu gynnwys dau aelod lleyg i wasanaethu am gyfnod penodol i gyd-fynd â hyd y Cyngor h.y. 5 mlynedd, tan fis Mai 2022 ar hyn o bryd. Mae Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 a basiwyd ar 20 Ionawr 2021 yn cyflwyno newidiadau i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu ar ffurf enw newydd, swyddogaethau a chyfrifoldebau ychwanegol ac mae'r Ddeddf hefyd yn diwygio aelodaeth y Pwyllgor gan ei gwneud yn ofynnol i draean o'i aelodau fod yn aelodau lleyg. Os bydd y Pwyllgor yn parhau gydag 8 aelod etholedig, byddai'n ofynnol felly cael 4 aelod lleyg. Bydd hefyd yn ofynnol i'r Cadeirydd fod yn aelod lleyg. Er nad yw'r dyddiad y bydd y darpariaethau newydd yn dod i rym wedi'u cadarnhau, yn dilyn ymholiadau a wnaed gyda Llywodraeth Cymru gan CLILC deallir mai'r bwriad yw y bydd enw newydd y Pwyllgor a'r swyddogaethau/cyfrifoldebau newydd yn dod i rym o fis Ebrill 2021 ac y bydd y newidiadau i aelodaeth yn dod i rym o fis Mai 2022. Felly, bydd yn rhaid i'r Cyngor gynnal ymarfer recriwtio yn 2022 i recriwtio'r aelodau lleyg i baratoi ar gyfer y newid hwn.

Yng ngoleuni'r uchod, gofynnwyd i'r Pwyllgor ystyried a oedd am recriwtio aelod lleyg newydd am weddill y tymor h.y. tan fis Mai 2022 neu fod Cyfansoddiad y Cyngor yn cael ei newid i leihau nifer yr aelodau lleyg sydd eu hangen i un hyd nes y bydd y ddeddfwriaeth newydd yn dod i rym.

Wrth ystyried y mater, gofynnodd y Pwyllgor am eglurhad ynghylch yr amserlen recriwtio a'r tebygolrwydd o lwyddiant o ystyried y cyfyngiadau presennol sy'n gysylltiedig â'r pandemig a'r ffaith bod y tymor yn fyrrach - tan fis Mai 2022 - a allai olygu nad oes cymhelliant i wneud cais i ymgeiswyr posibl.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddfa Adran 151 fod y broses recriwtio yn cymryd amser o'r hysbyseb gychwynnol hyd at y penodiad, sy'n golygu ei bod yn annhebygol y penodir aelod newydd cyn mis Ebrill/Mai. Yn ogystal â hynny dylid ystyried costau hysbysebu'r swydd a'r amser sydd ei angen i unrhyw un a benodir setlo a dod yn gyfarwydd â'r ffordd y mae'r Pwyllgor yn gweithredu o ystyried y nifer cyfyngedig o gyfarfodydd a gynhelir tra bydd yn ei swydd cyn i'r broses recriwtio ddechrau eto. Am resymau ymarferol felly, credai mai'r ail opsiwn, sef parhau ag un aelod a diwygio'r Cyfansoddiad yn unol â hynny hyd nes y daw'r ddeddfwriaeth newydd i rym yw'r opsiwn gorau o dan yr amgylchiadau.

Er bod y rhan fwyaf o aelodau'r Pwyllgor yn cytuno mai'r ail opsiwn h.y. diwygio'r Cyfansoddiad i ganiatáu i'r Pwyllgor barhau ag un aelod lleyg nes i'r newidiadau i'w gyfansoddiad ddod i rym - ym mis Mai 2022 - pan allai'r Pwyllgor wedyn ddechrau o'r newydd gydag aelodaeth newydd, yw'r ffordd fwy rhesymol ymlaen. Credai lleiafrif o'r aelodau, er gwaethaf y materion ymarferol wrth geisio recriwtio ar hyn o bryd, y byddai'r arbenigedd, yr wybodaeth a'r persbectif annibynnol ychwanegol y gallai ail aelod lleyg eu cynnig i'r Pwyllgor o fantais iddo ac yn unol â hynny roeddent o blaid recriwtio am y rheswm hwnnw.

Yn y bleidlais a ddilynodd, cynigiwyd diwygio'r Cyfansoddiad i leihau nifer yr aelodau lleyg sy'n ofynnol ar y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu o ddau i un.

Penderfynwyd gofyn i'r Cyngor ddiwygio Cyfansoddiad y Cyngor i leihau nifer yr aelodau lleyg sy'n ofynnol ar y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu o ddau aelod lleyg i un, hyd nes y daw darpariaethau'r ddeddfwriaeth newydd i rym.

4 COFNODION Y CYFARFOD BLAENOROL

Cyflwynwyd cofnodion cyfarfod blaenorol y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu a gynhaliwyd ar 1 Rhagfyr 2020 a chadarnhawyd eu bod yn gywir.

Yn codi o hyn –

Cyfeiriodd y Pennaeth Archwilio a Risg at y pwynt a godwyd yn y drafodaeth ar Adroddiad Blynyddol Seiberddiogelwch ar gyfer 2019/20 ynghylch sicrhau bod aelodau nad ydynt yn gynghorwyr sydd ar Bwyllgorau'r Cyngor ac sydd â mynediad at ystod o wybodaeth yn cael eu cynnwys mewn hyfforddiant a phrotocolau seiberddiogelwch, ac eglurodd, ar ôl gwneud ymholiadau gyda Thîm Hyfforddi a Datblygu Adnoddau Dynol, y gallai gadarnhau bod dau aelod o'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu hyd yma wedi cwblhau'r modiwl E-ddysgu ymwybyddiaeth seiberddiogelwch. Ychwanegodd, gan fod ymgymryd â'r hyfforddiant hwn yn orfodol, bod aelodau nad ydynt eto wedi cwblhau'r modiwl yn cael eu cynghori i drefnu amser i wneud hynny. Er mwyn hwyluso'r broses byddai'n cysylltu â Thîm Hyfforddi a Datblygu Adnoddau Dynol i ofyn i nodyn atgoffa gael ei ddosbarthu i aelodau'r Pwyllgor ynghyd â chanllawiau ar gael mynediad i'r Porth E-Ddysgu.

CAM GWEITHREDU: Pennaeth Archwilio a Risg i gysylltu â Thîm Hyfforddi a Datblygu Adnoddau Dynol i ofyn i aelodau'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu nad ydynt eto wedi cwblhau'r modiwl E-ddysgu ymwybyddiaeth Seiberddiogelwch gael eu hatgoffa i wneud hynny a bod canllawiau ar gael mynediad i'r Porth E-Ddysgu yn cael eu darparu hefyd.

5 CYNGOR SIR YNYS MÔN - CRYNODEB ARCHWILIAD BLYNYDDOL 2020

Cyflwynwyd adroddiad Crynodeb Archwiliad Blynyddol 2020 ar gyfer Sir Ynys Môn gan Archwilio Cymru i'w ystyried gan y Pwyllgor. Mae'r adroddiad yn dangos y gwaith archwilio a gwblhawyd ers yr Adroddiad Gwella Blynyddol diwethaf a gyhoeddwyd ym mis Gorffennaf, 2019 y mae'n ei ddisodli ac yn cyfeirio at ddarnau o waith sy'n ymwneud yn benodol â'r Cyngor gan gynnwys adroddiadau a gyhoeddwyd gan Arolygiaethau eraill yn ogystal ag astudiaethau ac arolygiadau cenedlaethol.

Wrth gyflwyno Crynodeb yr Archwiliad cadarnhaodd Mr Alan Hughes, Archwilio Cymru fod yr adroddiad yn darparu crynodeb o waith archwilio'r flwyddyn yn y Cyngor ac yn genedlaethol a'i ganlyniad, ac nad oes unrhyw faterion na phryderon newydd i'w hadrodd yn codi.

Wrth ystyried yr adroddiad codwyd y pwyntiau canlynol gan y Pwyllgor –

- Y newidiadau demograffig rhagamcanol ar Ynys Môn y tynnwyd sylw atynt yn adran ffeithiau allweddol yr adroddiad a'u goblygiadau ar gyfer cynllunio gwasanaethau. Nododd y Pwyllgor y rhagwelir y bydd poblogaeth yr Ynys yn gostwng 0.6% rhwng 2020 a 2040 o 69,896 i 69,499, gan gynnwys gostyngiad o 5% yn nifer y plant, gostyngiad o 8.3% yn nifer y boblogaeth o oedran gweithio a chynnydd o 22.7% yn nifer y bobl 65 oed a throsodd.

Wrth gydnabod y pwynt, dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod newidiadau mewn demograffeg yn dylanwadu ar faint o gyllid y mae'r Cyngor yn ei gael gan Lywodraeth Cymru drwy'r fformiwla ariannu gan fod nodweddion y boblogaeth yn ffactor yn y ffordd y caiff cyllid ei ddosbarthu ymhlith awdurdodau lleol. Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, nid yw'r cynghorau mwy gwledig yng Ngogledd a Gorllewin Cymru wedi gwneud cystal â chynghorau yn y De o ran y fformiwla ariannu sy'n deillio'n bennaf o newidiadau demograffig gyda chyfran gynyddol o'r boblogaeth o oedran gweithio yn symud i ganolfannau trefol mwy. O ganlyniad, mae gan y newid hwn oblygiadau i'r cynghorau hynny sydd wedi gweld gostyngiad yn y boblogaeth sy'n gweithio gan fod hyn wedyn yn cael ei adlewyrchu yn y swm o arian a gânt fel rhan o'r Grant Cynnal Refeniw. Yn y tymor hir gall y gostyngiad mewn cyllid o ganlyniad i newidiadau i'r boblogaeth arwain at broblemau gan fod yn rhaid i'r cynghorau hynny sydd ar eu colled wneud iawn am y diffyg naill ai drwy dorri gwasanaethau neu drwy godi trethi. Felly mae gan newidiadau demograffig oblygiadau i gyllideb y Cyngor yn ogystal ag ar gyfer cynllunio gwasanaethau.

- Yr oedi wrth ardystio hawliadau budd-daliadau Tai. Nododd y Pwyllgor ymhellach fod yr archwilwyr yn tynnu sylw at y ffaith bod nifer y gwallau a nodwyd yn uwch nag y byddent wedi'i ddisgwyl, a'u bod yn digwydd yn rheolaidd, ac felly'n codi pryderon am drefniadau rheoli ansawdd a'r sail ar gyfer nodi a mynd i'r afael ag anghenion hyfforddi staff sy'n gweithio yn y maes hwn. Holodd y Pwyllgor am y cynnydd o ran diweddarau'r sefyllfa a gofynnodd hefyd am sicrwydd o ran y materion hyfforddiant a threfniadau ansawdd a godwyd.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Resources/Swyddog Adran 151 fod Archwilio Cymru wedi cwblhau ei waith ar gais am gymhorthdal grant Budd-dal Tai 2017/18 a bod y llythyr archwilio i'w anfon at yr Adran Gwaith a Phensiynau er mwyn rhyddhau'r cymhorthdal y cytunwyd arno a chwblhau'r gwaith. Mae'r gwaith profi sylweddol ar hawliadau cymhorthdal 2018/19 a 2019/20 yn parhau a'r amcan yw cwblhau'r gwaith a chyhoeddi'r llythyr archwilio ar gyfer cais am gymhorthdal 2018/19 erbyn diwedd mis Mawrth, 2021 ac erbyn diwedd Mai, 2021 ar gyfer cais am gymhorthdal 2019/20. Os cyflawnir yr amserlen hon, gall gwaith ganolbwyntio wedyn ar gwblhau cais am gymhorthdal 2020/21 erbyn mis Tachwedd, 2021, sef yr amserlen arferol. Ychwanegodd y Swyddog fod y sefyllfa wedi gwella'n fawr a bod cynnydd wedi'i wneud; mae staff yr Awdurdod yn y maes hwn a'r archwilwyr wedi datblygu cyd-ddealltwriaeth dda o'r hyn sy'n ofynnol a'r hyn sydd angen ei wneud i gyrraedd yno. Felly, roedd yn hyderus y bydd y sefyllfa yn gyfredol yn ystod y tri mis nesaf ac y gall yr Adran Gwaith a Phensiynau ryddhau'r cymorthdaliadau sy'n weddill o tua £5m yn ôl i'r Awdurdod.

O ran materion rheoli ansawdd a hyfforddiant, ni ellir adfer y rhain nes bod y gwaith ar bob un o'r tair blynedd o hawliadau cymhorthdal wedi'i gwblhau gan y bydd hyn yn dangos a yw gwallau'n gamgymeriadau untro o fewn blwyddyn neu a ydynt yn rhan o batrwm cylchol ac y gallent felly fod yn arwydd o wendidau sylfaenol y mae angen i raglen hyfforddi fynd i'r afael â nhw. Mae'r Adran Gwaith a Phensiynau yn disgwyl i'r Awdurdod asesu ansawdd y broses hawlio; hefyd mae Tîm Perfformiad y Gwasanaeth yn canolbwyntio sylw ar unrhyw faterion sy'n codi o'r cymhorthdal i sicrhau yr ymdrinnir â phroblemau sy'n gysylltiedig â chymhorthdal wrth symud ymlaen.

Wrth ailddatgan yr amserlen ar gyfer y dyddiad y disgwyli'r cwblhau'r gwaith archwilio cymhorthdal grant Budd-dal Tai, cytunodd Mr Alan Hughes fod unrhyw wallau rheolaidd yn awgrymu'r angen am hyfforddiant; fodd bynnag, oherwydd y bwlch amser rhwng diwedd y flwyddyn ariannol a phan wneir y gwaith archwilio – tua mis Tachwedd, mae'r un gwallau'n debygol o ddigwydd eto hyd nes y cynhelir hyfforddiant i gywiro'r gwallau hynny – mae'n bosibl felly y bydd yr un gwallau'n cael eu nodi drwy archwilio cais cymhorthdal grant Budd-dal Tai 2020/21.

Penderfynwyd derbyn yr adroddiad Crynodeb Archwiliad Blynyddol ar gyfer 2020 a nodi'r cynnwys.

NI CHYNIWIWYD UNRHYW GAMAU YCHWANEGOL.

6 DIWEDDARIAD AR STRATEGAETH A BLAENORIAETHAU ARCHWILIO MEWNOL 2020/21

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a oedd yn rhoi diweddariad, fel ar 27 Ionawr 2021, ar y gwaith Archwilio Mewnol ers yr adroddiad diwethaf i'r Pwyllgor ar weithgarwch Archwilio Mewnol ym mis Rhagfyr, 2020 i'w ystyried gan y Pwyllgor. Amlinellodd yr adroddiad lwyth gwaith presennol y Gwasanaeth Archwilio Mewnol ynghyd â'r blaenoriaethau ar gyfer y tymor byr i ganolig.

Diweddarodd y Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg y Pwyllgor ar yr agweddau canlynol ar waith Archwilio Mewnol –

- Cwblhawyd y gwaith sicrwydd ers y diweddariad diwethaf gan gyfeirio at y tabl ym mharagraff 5 o'r adroddiad. O'r chwe archwiliad a restrwyd yn y tabl, roedd tri wedi arwain at sgôr Sicrwydd Sylweddol; roedd dau wedi arwain at sgôr Sicrwydd Rhesymol ac roedd un archwiliad – Taliadau: Cynnal Cyflenwyr wedi arwain at sgôr Sicrwydd Cyfyngedig. (Yn unol â'r arfer y cytunwyd arno, cyhoeddwyd yr adroddiad Sicrwydd Cyfyngedig a'r cynllun gweithredu cysylltiedig ar wahân i aelodau'r Pwyllgor a Deiliaid Portffolio perthnasol).
- Gwaith sydd ar y gweill fel y dengys paragraff 8 o'r adroddiad sy'n darparu gwybodaeth am yr archwiliadau sy'n mynd rhagddynt, y cam a gyrhaeddwyd ar adeg ysgrifennu'r adroddiad a'r dyddiad adrodd disgwylid. Caiff y rhain eu blaenoriaethu i'w cwblhau erbyn diwedd y flwyddyn gan barhau i sicrhau bod y gwasanaeth Archwilio Mewnol yn parhau i fod yn hyblyg i ymateb i unrhyw waith ar fyr rybudd yn ogystal ag unrhyw gais gan yr Uwch Dîm Arweinyddiaeth. Bydd y meysydd blaenoriaeth a nodwyd yn flaenorol i'w harchwilio yn cael eu dwyn ymlaen i'r Strategaeth Archwilio Mewnol ar gyfer 2021/22.
- Y Fenter Twyll Genedlaethol – yr ymarfer bob dwy flynedd, sydd ar y gweill. Derbyniwyd y set gyntaf o barau, a oedd yn cynnwys paru data Gostyngiad Person Sengl y Dreth Gyngor a'r Gofrestr Etholwyr i nodi unrhyw hawliadau twyllodrus. Mae adolygiad cychwynnol o'r parau wedi tynnu sylw at broblem gydag ansawdd y data. Mae'r gwasanaeth Archwilio Mewnol yn ymchwilio iddo ar hyn o bryd. Disgwylir i weddill y parau gael eu rhyddhau ym mis Chwefror, 2021.
- Camau gweithredu y dylid bod wedi'u cymryd ers amser yn cadarnhau bod gwaith yn mynd rhagddo i gefnogi gwasanaethau i weithredu'r holl gamau gweithredu sy'n weddill fel y dangosir yn y dangosfwrdd 4action yn Atodiad 1 yr adroddiad. Mae gwasanaethau wedi bod yn gweithio'n galed i fynd i'r afael â Materion/Risgiau sy'n weddill gan adael dim ond tri cham gweithredu y dylid bod wedi'u cymryd ers amser yn ymwneud â chanllawiau ynghylch Credyd Cynhwysol, talu rhent tai drwy archeb sefydlog a gwirio adroddiadau eithriadau cyflogres yn annibynnol.
- Rhoi cymorth i'r Gwasanaeth Dysgu i ddatblygu canllawiau newydd ar weithredu a sicrhau trefniadau priodol ar gyfer cronfeydd yn dilyn adolygiad Archwilio Mewnol o Gronfeydd Answyddogol Ysgolion a arweiniodd at sgôr Sicrwydd Cyfyngedig. Darparwyd dau ddigwyddiad hyfforddi i benaethiaid a llywodraethwyr ar eu cyfrifoldebau o ran gweithredu cronfa ysgol yn briodol ac mae'r Adran Archwilio Mewnol hefyd wedi cynnig trefnu ac ariannu archwiliad annibynnol o gronfeydd lle mae'r pennaeth yn ei chael yn anodd penodi archwilydd neu os nad yw'r gronfa wedi'i harchwilio ers rhai blynyddoedd.
- Darparu cymorth gyda thri ymchwiliad ar gais Adnoddau Dynol.

Yn y drafodaeth a ddilynodd, codwyd y pwyntiau canlynol gan y Pwyllgor-

- O ran yr adolygiad Archwilio Mewnol Sicrwydd Cyfyngedig o Daliadau – Cynnal a Thalu Cyflenwyr, p'un ai a yw'r materion a godwyd mewn perthynas â dyblygu cyfrifon a/neu daliadau yn galw am weithredu'n gynt na 31 Rhagfyr, 2021 o ystyried natur y risg. Awgrymwyd ymhellach, os oes a wnelo mwy nag un gwasanaeth â mynd i'r afael â risgiau/materion, y gellid rhoi'r dasg i uwch reolwr oruchwylio cynnydd camau gweithredu i sicrhau y cedwir at ddyddiadau cwblhau a bod materion yn cael eu datrys yn enwedig pan fo'r camau hynny'n ymwneud â materion incwm a gwariant lle mae'r risg o dwyll a chamgymeriad yn uchel.

Eglurodd y Pennaeth Archwilio a Risg, er mai'r dyddiad penodol ar gyfer mynd i'r afael â'r materion/risgiau mwy allweddol a godwyd yw erbyn diwedd y flwyddyn ariannol gyfredol, bod y dyddiad ar gyfer eraill wedi'i newid. Mae nifer o'r camau i'w cymryd ar y cyd e.e. gydag Adnoddau Dynol a hefyd gyda'r gwasanaethau eu hunain ac felly maent yn debygol o gymryd mwy o amser i'w cwblhau. Mae mynd i'r afael â'r materion a godwyd gan yr adolygiad archwilio hefyd yn golygu newid diwylliannol gan sicrhau bod pawb sy'n ymwneud â'r gadwyn daliadau yn rhoi sylw priodol i brosesau a gweithdrefnau y cytunwyd arnynt ac yn eu dilyn yn agos ac yn gyson.

Eglurodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod system ariannol Civica yn cael gwybodaeth gan staff y Cyngor ar draws ystod o wasanaethau ac ysgolion, y mae rhai ohonynt, oherwydd eu bod yn ei defnyddio'n aml, yn fwy cyfarwydd â'r system nag eraill; sicrhau bod yr holl staff sy'n defnyddio'r system yn gwybod sut y mae'r system yn gweithio ac yn gwerthfawrogi pam fod yn rhaid iddynt ddilyn rhai arferion wrth weithredu'r system broblemus o ystyried yr adnoddau cyfyngedig sydd ar gael. Er bod rhaglen hyfforddi wedi'i darparu ar gyflwyniad y system, mae Tîm Civica bellach yn cynnwys 4 aelod o staff sy'n bennaf gyfrifol am redeg a chynnal y system, felly mae faint o adnoddau y gellir eu neilltuo i ddarparu hyfforddiant i staff sy'n newydd i'r system ac i loywi gwybodaeth y rhai sy'n defnyddio'r system o bryd i'w gilydd yn unig yn heriol. Mae llawer o'r materion rheoli a godwyd gan yr archwiliad yn ymwneud â diffyg cydymffurfio o ran gweithdrefnau sy'n deillio o ddiffyg dealltwriaeth o'r system Civica e.e. yr angen i godi archebion prynu ar gyfer pob eitem o wariant ac i wirio nwyddau a dderbynnir ac anfonebau yn erbyn archebion prynu er mwyn sicrhau bod y swm a'r pris yn gywir cyn talu. Trwy beidio â dilyn y gweithdrefnau priodol neu trwy eu dilyn yn rhannol yn unig, gallai fod mwy o risg o ddyblygu taliadau a/neu daliadau twyllodrus.

Mae'r mater bellach yn cael sylw fel prosiect o dan arweiniad Rheolwr Cyllid sydd wedi'i neilltuo i ddatblygu'r camau cywiro ar sail prosiect; ac er bod gan faterion sy'n dangos gwendidau sylweddol o ran rheolaeth fewnol amserlen fyrrach ar gyfer eu cywiro, mae'n debyg y bydd materion sy'n ymwneud â hyfforddiant a gwella ymwybyddiaeth a dealltwriaeth weithdrefnol yn cymryd mwy o amser i fynd i'r afael â nhw'n llawn, yn seiliedig ar staffio presennol, llwyth gwaith a threfniadau gweithio o bell. Gofynnwyd i'r gwasanaeth Archwilio Mewnol gynnal adolygiad archwilio i nodi anfonebau a ddyblygwyd ac adennill taliadau a ddyblygwyd.

Wrth ymateb i sylw pellach fod y gostyngiad dros amser mewn staff gweinyddu cyllid o fewn gwasanaethau yn ffactor yn y gwendidau a nodwyd, dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau), oedd yn cytuno y byddai hynny wedi cyfrannu at ddiffyg dealltwriaeth a gwerthfawrogiad pam fod cydymffurfio â gweithdrefnau ariannol yn bwysig, fod adroddiadau monitro cyllidebau a'r broses gwirio cyfrifon hefyd yn fesurau rheoli proses ychwanegol a fydd yn tynnu sylw at unrhyw anomaleddau a/neu anghysondebau.

Cadarnhaodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod adolygiad y gwasanaeth archwilio mewnol o anfonebau/taliadau a ddyblygwyd yn cael ei gynnal mewn ymgynghoriad â darparwr meddalwedd sy'n cynnal archwiliad manwl o anfonebau a dalwyd; mae cyfarfod i drafod y

canlyniad wedi'i drefnu ar gyfer y dydd lau nesaf hwn a chaiff ei adrodd yn ôl i'r Pwyllgor ym mis Ebrill.

- Gan gyfeirio at y Cronfeydd Answyddogol Ysgolion gofynnodd y Pwyllgor am ddiweddariad ar ddarparu canllawiau i ysgolion ar weithredu cronfeydd, a'r trefniadau ar eu cyfer, a gofynnodd hefyd am eglurhad ynglŷn â'r nifer sy'n manteisio ar y ddau ddigwyddiad hyfforddi ar gyfer penaethiaid a llywodraethwyr.

Cadarnhaodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod y canllawiau wedi'u dosbarthu i ysgolion tua dau fis yn ôl. Cynhaliwyd digwyddiad hyfforddi ar gyfer llywodraethwyr ysgol ym mis Rhagfyr, 2020 a bwriedir cynnal sesiwn arall ar gyfer mis Mehefin nesaf; nid yw'r nifer sy'n manteisio ar yr hyfforddiant wedi bod yn arbennig o dda. Mae'r Gwasanaeth Archwilio Mewnol hefyd wedi cynorthwyo dwy ysgol i archwilio cronfeydd yr ysgolion ac mae'n gweithio gyda'r Gwasanaeth Dysgu i nodi statws y gronfa ym mhob ysgol a pha mor ddiweddar y cawsant eu harchwilio, os o gwbl.

Penderfynwyd nodi darpariaeth a blaenoriaethau sicrwydd y gwasanaeth Archwilio Mewnol wrth symud ymlaen.

NI CHYNIGIWDYD UNRHYW GAMAU YCHWANEGOL

7 DARPARIAETH SICRWYDD ARCHWILIO MEWNOL 2020/21

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg i'r Pwyllgor ei ystyried a'i gymeradwyo mewn perthynas â'r trefniadau presennol ar gyfer sicrhau y bydd gan y Pennaeth Archwilio a Risg ddigon o sicrwydd i gefnogi Barn Flynyddol yr Archwiliad Mewnol ar gyfer 2020/21 er mwyn sicrhau na fu unrhyw gyfyngu ar sgôp.

Adroddodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod effaith delio â Covid-19 ar yr holl wasanaethau cyhoeddus wedi bod yn sylweddol ac i archwiliwyr mewnol mae wedi codi'r cwestiwn a fyddant yn gallu ymgymryd â digon o waith archwilio mewnol i gael sicrwydd yn ystod 2020/2021 - mae hon yn ystyriaeth allweddol i fodloni gofyniad Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus (PSIAS) lle mae'n ofynnol i'r Pennaeth Archwilio a Risg gyhoeddi barn flynyddol ar ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd cyffredinol fframwaith llywodraethu, rheoli risg a rheoli'r Cyngor.

Wrth gydnabod yr heriau sylweddol y mae cyrff llywodraeth leol yn gweithredu oddi tanant ar hyn o bryd wrth wneud penderfyniadau anodd ynglŷn â sut i wneud y defnydd gorau o staff ac adnoddau ariannol i gyflawni anghenion hanfodol, er nad yw'r disgwyliadau proffesiynol a disgwyliadau rheoleiddwyr ar gyrff llywodraeth leol i sicrhau bod eu trefniadau archwilio mewnol yn cydymffurfio â PSIAS wedi newid, mae CIPFA wedi paratoi canllawiau ar gyfer archwiliwyr mewnol sy'n gweithio mewn llywodraeth leol yn y DU neu ar ei rhan. Mae'r canllawiau'n manylu ar chwech o ofynion allweddol ar gyfer cyrff llywodraeth leol y dylai penaethiaid archwilio mewnol neu'r prif weithredwr archwilio, timau arwain a phwyllgorau archwilio eu dilyn; nodir y rhain ym mharagraff 5 o'r adroddiad. Felly, mae'r Pennaeth Archwilio a Risg wedi diwygio a chytuno ar flaenoriaethau'r Tîm Archwilio Mewnol i ymdrin â'r risgiau newydd a newidiadau'n sgil Covid-19 gyda'r Uwch Dîm Arweinyddiaeth (UDA) i sicrhau na fydd yn cyfyngu ar sgôp ac y bydd gan y gwasanaeth Archwilio Mewnol sicrwydd digonol i gefnogi'r farn flynyddol. Y darnau allweddol o waith a fydd yn cyfrannu at y sicrwydd yw archwiliadau cofrestr Risg Gorfforaethol; Adolygiad o Ymateb Brys Covid-19 (Hunanasesiad) a Gwaith Dilynol wedi'i gwblhau rhwng mis Ebrill a mis Mehefin, 2020 a Sicrwydd Rheoli Argyfwng (Sicrwydd llinell gyntaf) ar hyn o bryd yn ystod y cam gwaith maes. Wrth i'r risgiau barhau i newid ac wrth i'r cofrestrau risg gael eu hadolygu a'u diweddarau gan yr UDA, bydd y gwasanaeth Archwilio Mewnol yn adolygu ei flaenoriaethau yn unol â hynny.

Wrth gyflawni'r strategaeth archwilio sy'n seiliedig ar risg, mae'r Pennaeth Archwilio a Risg a gefnogir gan yr UDA wedi gwneud pob ymdrech i wneud y defnydd gorau o'r adnoddau archwilio mewnol sydd ar gael yn ystod y pandemig gan gynnwys drwy weithredu'r mesurau y manylir arnynt ym mharagraff 10 o'r adroddiad.

Gofynnodd y Pwyllgor am eglurder ynghylch sut y caiff cyfyngu ar sgôp ei ddiffinio a'i gymhwyso. Eglurodd y Pennaeth Archwilio a Risg y dylid ystyried cyfyngu ar sgôp os bernir nad oes digon o waith wedi'i wneud i roi sicrwydd yn y tri maes allweddol sy'n ymwneud â phrosesau llywodraethu, rheoli risg a rheolaeth fewnol y Cyngor. Er bod y gwaith sydd ei angen i ddarparu barn sicrwydd lawn yn cael ei adael i farn broffesiynol ym mhob sefydliad, mae canllawiau CIPFA yn datgan yn glir na ddylid ceisio rhoi sicrwydd mewn amgylchiadau lle mae adnoddau wedi bod mor gyfyngedig fel na ellir cefnogi sicrwydd o'r fath. Mae canllawiau CIPFA hefyd yn awgrymu'r geiriad posibl i'w ddefnyddio yn dibynnu ar y math o gyfyngiad a'r maes lle mae'r cyfyngiad yn codi. Fodd bynnag, mae'r Pennaeth Archwilio o'r farn, ar ôl ymgymryd â gwaith hanfodol sylweddol yn ystod y flwyddyn yn ogystal â blaenoriaethu'r meysydd lle mae'r risg fwyaf, y gellir darparu barn sicrwydd lawn ac na fydd unrhyw gyfyngu ar sgôp.

Penderfynwyd –

- **Cymeradwyo'r trefniadau ar gyfer sicrhau y bydd gan y Pennaeth Archwilio a Risg sicrwydd digonol i gefnogi'r Farn Archwilio Mewnol ar gyfer 2020/21, a**
- **Nodi na fydd unrhyw gyfyngiad ar sgôp.**

NI CHYNIWIWYD UNRHYW GAMAU YCHWANEGOL

8 CYFLAWNI Â LLAI - GWASANAETHAU HAMDDEN CYNGOR SIR YNYS MÔN

Cyflwynwyd adroddiad y gwasanaeth Archwilio Allanol oedd yn nodi canfyddiadau adolygiad dilynol i adroddiad cenedlaethol yr Archwilydd Cyffredinol yn 2015 – Cyflawni â Llai – Gwasanaethau Hamdden i'w ystyried gan y Pwyllgor. Mae'r adroddiad yn ystyried effaith gostyngiadau yng nghyllid llywodraeth leol ar wasanaethau hamdden y Cyngor ac effeithiolrwydd trefniadau'r Cyngor ar gyfer darparu'r gwasanaethau hynny.

Cyfeiriodd Mr Alan Hughes, Archwilio Cymru at gyd-destun yr adroddiad ac eglurodd fod y gwaith maes wedi'i gwblhau a bod cynnwys yr adroddiad wedi'i gwblhau cyn dechrau Covid-19 felly ni chyfeirir at effaith y pandemig ar y gwasanaeth hamdden; gyda hyn mewn golwg cytunwyd y dylid rhyddhau'r adroddiad gyda'r cafeaf hwn. Yn gyffredinol, mae neges yr adroddiad yn gadarnhaol ac yn dod i'r casgliad bod y Cyngor wedi parhau i ddarparu gwasanaeth yn ei ganolfannau hamdden gyda llai o adnoddau a bod ganddo weledigaeth glir ar gyfer dyfodol y gwasanaeth, ond bod cyfleusterau mewn cyflwr gwael yn her ariannol. Yn fanwl, mae'r adroddiad yn canfod bod –

- Gostyngiad wedi bod yn adnoddau gwasanaeth hamdden y Cyngor ers 2014-15 ac mae cost net y gwasanaeth wedi gostwng. Bu gostyngiad o 77% yng nghyllideb y gwasanaeth hamdden yn ystod y pedair blynedd diwethaf wedi'i gwrthbwyso'n rhannol gan gynydd mewn incwm o 31% a gostyngiad mewn gwariant o 11%.
- Mae gan y Cyngor weledigaeth glir ar gyfer ei wasanaeth hamdden ac mae'n ystyried cynaliadwyedd ariannol y gwasanaeth. Mae'r Cyngor yn cydnabod bod y canolfannau hamdden sydd mewn cyflwr gwael yn risg. Mae'r Cyngor wedi ystyried gofynion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wrth bennu blaenoriaethau a datblygu ei strategaeth newydd ar gyfer gwasanaethau hamdden ac mae'n gallu dangos enghreifftiau o wella lles drwy hamdden. Fel rhan o'r strategaeth honno mae'r Cyngor wedi canolbwyntio ar gymryd agwedd fwy masnachol at hamdden drwy fuddsoddi yn ei

gyfleusterau a chynyddu aelodaeth ac incwm i wneud y gwasanaeth yn fwy hunangynhaliol; mae hyn yn dechrau cael effaith gydag incwm yng Nghanolfan Hamdden Plas Arthur yn Llangefni yn fwy na gwariant o 9% yn 2018/19. Mae'r Cyngor hefyd wedi adolygu a chymharu opsiynau darparu posibl ar gyfer ei wasanaeth hamdden.

- Mae gan y Cyngor drefniadau monitro perfformiad a llywodraethu cadarn ond mae'n cydnabod y gallai wella ei ddealltwriaeth o'r canlyniadau a gyflawnwyd. Mae gan y Cyngor strwythur atebolrwydd clir ar gyfer ei wasanaeth hamdden a system dangosfwrdd gwybodaeth reoli sy'n caniatáu i swyddogion fonitro perfformiad. Fodd bynnag, mae'r Cyngor yn cydnabod y gallai wneud defnydd pellach o'i ddata a'i dechnoleg i wella dealltwriaeth o effeithiau ei wasanaeth e.e. nodi rhai nad ydynt yn ddefnyddwyr a thargedu eu gwasanaethau'n fwy effeithiol a thrwy ddadansoddi data ymhellach er mwyn dod i well dealltwriaeth o ganlyniadau gwahanol weithgareddau.

- Mae'r rhan fwyaf o ddefnyddwyr gwasanaeth yn fodlon â'r gwasanaeth hamdden ac mae'r Cyngor yn defnyddio adborth cwsmeriaid i lywio'r gwaith o gynllunio a darparu'r gwasanaeth. Roedd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr i'r arolwg gan Archwilio Allanol yn hapus gyda gwasanaeth hamdden y Cyngor. Roedd 50% o'r farn bod ansawdd y gwasanaeth wedi gwella yn ystod y blynyddoedd diwethaf ac 83% o'r farn bod y gwasanaeth yn rhoi gwerth da am arian.

Ychwanegodd Mr Alan Hughes fod y Cyngor, ers drafftio'r adroddiad, ym mis Mawrth, 2020 wedi penderfynu gwneud buddsoddiad cyfalaf mewn hamdden. Mae hyn yn lleddfu rhai o'r pryderon a godwyd gan yr archwiliad ynglŷn â chyflwr adeiladau hamdden.

Wrth groesawu ysbryd cyffredinol yr adroddiad a oedd yn galonogol iawn, cododd y Pwyllgor y materion canlynol –

- P'un ai a yw Archwiliad Allanol o'r farn bod y Cyngor wedi gwneud y penderfyniad cywir i barhau i ddarparu ei wasanaeth hamdden yn fewnol. Dywedodd Mr Alan Hughes fod y broses a gynhaliwyd yn fewnol gan y Cyngor yn dangos bod y Cyngor wedi gwerthuso'r opsiynau ar gael ar gyfer darparu ei wasanaeth hamdden yn y dyfodol ac nad oedd rhai o'r ffactorau a allai fod wedi arwain awdurdodau eraill i ddilyn llwybrau darparu eraill e.e. ar gyfer manteision treth annomestig, mor amlwg yn lleol. Daeth y Cyngor i gasgliad rhesymol o ystyried yr amodau lleol.

- Bod y pandemig wedi dangos pwysigrwydd gweithgareddau hamdden a chorfforol wrth gefnogi lles meddyliol a chorfforol pobl ac y dylai hon fod yn ystyriaeth allweddol ar gyfer y dyfodol. Yng ngoleuni hyn a'r straen tebygol ar gyllideb y Cyngor ar ôl y pandemig oni ddylai'r Cyngor fod yn gwneud mwy gyda Chwrs Golff Llangefni nad yw'n cael ei ddefnyddio ar hyn o bryd. Er enghraifft, gallai ddefnyddio'r ased a thrwy hynny ryddhau arian y mae mawr ei angen i gefnogi'r Gwasanaeth Ieuencid.

Dywedodd Rheolwr y Gwasanaeth Hamdden Masnachol fod gwaith yn mynd rhagddo i asesu'r opsiynau ar gyfer Cwrs Golff Llangefni gyda'r gobaith, pe bai'n cael ei werthu, y gellir ail-fuddsoddi'r elw mewn gwasanaethau ieuencid a hamdden. Yn fwy cyffredinol, mae'r adroddiad i'w groesawu gan fod y galw ar wasanaethau hamdden, yn enwedig ar dîm y cynllun Atgyfeirio Ymarfer Corff, yn debygol o gynyddu'n sylweddol yn dilyn y pandemig wrth i'r Bwrdd Iechyd barhau i ddefnyddio'r cynllun i ymdrin â materion iechyd cymunedol ymhlith y boblogaeth hŷn ac yn gynyddol ymhlith pobl iau; yn ogystal â hyn, mae Covid 19 hefyd wedi dangos gwerth cydweithio ac wedi cynnig cyfleoedd i gryfhau'r bartneriaeth gyda'r Bwrdd Iechyd. Mae'r pandemig wedi dangos ymhellach y graddau y mae canolfannau hamdden yn cael eu gwerthfawrogi gan eu defnyddwyr ac fel y mae adborth yn dangos, cymaint yr oedd pobl yn gweld eu heisiau pan fu'n rhaid iddynt gau. Yn ystod cyfnodau cau gorfodol, mae staff y Gwasanaeth Hamdden wedi bod yn rhan o'r amrywiaeth o waith cymorth cymunedol sydd wedi digwydd drwy gydol yr argyfwng. Dywedodd y Rheolwr Hamdden Masnachol ei fod yn hyderus y bydd y Gwasanaeth Hamdden yn addasu ac yn dod yn ôl yn gryfach yn ystod y cyfnod adfer.

- Wrth nodi bod yr adroddiad yn cydnabod bod adeiladau hamdden y Cyngor mewn cyflwr gwael a bod angen eu huwchraddio, gofynnodd y Pwyllgor am eglurder o ran y posibilrwydd y gallai'r Cyngor foderneiddio a diweddarau ei ganolfannau hamdden.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod y Cyngor yn ymwybodol bod angen gwario arian ar ei ganolfannau hamdden a'i fod wedi comisiynu cwmni allanol i adolygu'r gwasanaeth ac i asesu'r ffordd orau o sicrhau bod y cyfleusterau'n cyrraedd y safon. Ychwanegir at y broblem gan y ffaith fod cyfleusterau'n dangos eu hoed a bod tair o'r pedair canolfan hamdden wedi'u hadeiladu tua'r un adeg a'u bod i gyd bellach yn dod i ddiwedd eu hoes. Mae Canolfan Hamdden Caerdybi mewn cyflwr ychydig yn waeth na'r canolfannau yn Amlwch a Llangefni ond byddai'n costio tua £15m i £20m i godi un newydd, sef buddsoddiad cyfalaf ar lefel sy'n anodd iawn ei gwneud o dan yr amgylchiadau presennol. Pe bai cynllun Wylfa Newydd wedi mynd rhagddo yna gallai arian ar gyfer canolfan newydd yn Amlwch, a Chaerdybi o bosibl, fod wedi dod ar gael drwy'r broses honno gan ganiatáu i'r Cyngor wedyn fynd i'r afael â materion ym Mhlas Arthur yn Llangefni. Fel y mae, y strategaeth yw cynnal a lle y bo'n bosibl, uwchraddio'r canolfannau hamdden i ymestyn eu hoes am ddeng mlynedd arall yn y gobaith y bydd y sefyllfa ariannol wedi gwella erbyn hynny. Os gwerthir Cwrs Golff Llangefni, yna mae penderfyniad mewn egwyddor wedi'i wneud i ddefnyddio'r arian ar gyfer Canolfan Hamdden Plas Arthur ac mae opsiynau ar gyfer Amlwch a Chaerdybi yn cael eu hystyried. Fodd bynnag, mae asedau eiddo'r Cyngor hefyd yn cynnwys ysgolion a phencadlys y Cyngor y mae angen eu cynnal a'u huwchraddio; bydd yn rhaid datblygu a chytuno ar strategaeth hirdymor ar gyfer y rhain ac adeiladau eraill y Cyngor.

- Yn dilyn yr uchod, gofynnodd y Pwyllgor a fyddai'n ymarferol cysylltu uwchraddio'r canolfannau hamdden â'r Rhaglen Moderneiddio Ysgolion.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 mai un ffordd o barhau i ariannu'r Rhaglen Moderneiddio Ysgolion y mae Llywodraeth Cymru yn edrych arno yw'r Model Buddsoddi Cydfuddiannol (MIM). O dan MIM, mae partneriaid y sector preifat yn adeiladu ac yn cynnal asedau cyhoeddus gyda'r Cyngor, gyda chymorth cyllid gan Lywodraeth Cymru yn talu ffi flynyddol i'r partner preifat dros gyfnod penodol i dalu am gost adeiladu, cynnal a chadw ac ariannu'r prosiect. Ar ddiwedd y cyfnod, mae'r ased yn trosglwyddo i'r Cyngor. Mae'r MIM yn cael ei ystyried ar gyfer prosiectau gwerth £15m neu fwy a allai olygu ei fod yn briodol ar gyfer cynllun sy'n cynnwys Ysgol Uwchradd Amlwch er y byddai'n rhaid trafod cynnwys y ganolfan hamdden yn y cynllun hwnnw gyda Llywodraeth Cymru gan mai dim ond ar gyfer cyfleusterau addysgol y mae'r model yn cael ei ystyried ar hyn o bryd. Mae'r Cyngor wedi ymrwymo i gytundeb â'r corff a fydd yn cyflwyno prosiectau MIM sy'n rhoi cyfle iddo gymryd rhan mewn prosiect MIM yn y dyfodol os dymunir.

Wrth ymateb i gwestiwn ynghylch uwchraddio cyfleusterau yng nghyd-destun Gemau'r Ynysoedd y mae Ynys Môn wedi ennill yr hawl i'w cynnal, dywedodd y Rheolwr Hamdden Masnachol fod y cais am Gemau'r Ynys wedi'i wneud a'i gymeradwyo ar sail y cyfleusterau presennol ac na ddylid disgwyl unrhyw arian ychwanegol yn sgil y ffaith bod y Gemau'n dod yma. Er bod rhai o'r Ynysoedd sydd wedi cynnal y Gemau o'r blaen wedi gwario swm sylweddol o arian ar uwchraddio eu cyfleusterau, mae hyn wedi dibynnu ar y sefyllfa ariannol leol.

Penderfynwyd derbyn yr adroddiad a nodi'r cynnwys.

NI CHYNIWIWYD UNRHYW GAMAU YCHWANEGOL

9 DATGANIAD AR STRATEGAETH RHEOLI'R TRYSORLYS 2021/2022

Cyflwynwyd adroddiad y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 a oedd yn cynnwys Datganiad Strategaeth Reoli'r Trysorlys ar gyfer 2021/22 i'w ystyried gan y Pwyllgor. Mae'r Datganiad yn nodi strategaeth y Cyngor ar gyfer y flwyddyn ariannol sydd i ddod o ran benthyca a buddsoddi a'r cyfyngiadau ar fenthyca, mae'n pennu'r dangosyddion darbodus ac archwaeth risg y Cyngor a hefyd ei ddull o fuddsoddi.

Cadarnhaodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 wrth dynnu sylw at y prif bwyntiau'r adroddiad fel a ganlyn, nad oes unrhyw ddiwygiadau arfaethedig i egwyddorion craidd Datganiad 2020/21 -

- Y cyd-destun allanol ar ffurf y sefyllfa economaidd ehangach gan fod hynny'n effeithio ar gyfraddau llog buddsoddi, cost benthyca a chryfder ariannol gwrthbartïon. Ceir crynodeb llawn o'r rhagolygon economaidd yn Atodiad 3 i'r adroddiad a nodir y prif bwyntiau yn adran 3. Ar ôl ystyried yr wybodaeth sydd ar gael ac ar ôl cymryd cyngor gan Gynghorwyr Rheoli Trysorlys y Cyngor, mae'r tabl ym mharagraff 3.2 yr adroddiad yn nodi safbwynt y Cyngor ar lefelau cyfradd llog hyd at fis Mawrth, 2024 na ddisgwyllir iddynt newid yn sylweddol yn y cyfnod hwnnw.
- Safbwynt benthyca allanol presennol y Cyngor fel y nodir yn y tabl ym mharagraff 4.1.1 yr adroddiad sy'n dangos bod ganddo tua £122m o fenthyciadau gyda PWLB a £2.6m o fenthyciadau gyda Salix cynllun a ariennir yn gyhoeddus sy'n darparu benthyciadau di-log ar gyfer gwelliannau effeithlonrwydd ynni.
- Y rhaglen gwariant cyfalaf arfaethedig ar gyfer 2021/22 i 2023/24 fel y nodir yn adran 5.6 yr adroddiad gan gynnwys gwariant cyfalaf arfaethedig, sut y caiff hyn ei ariannu a'r balans i'w ariannu o fenthyciadau - £7.553m ar gyfer y Rhaglen Moderneiddio Ysgolion
- Effaith cynlluniau gwariant cyfalaf y Cyngor a'r tâl Darpariaeth Isafswm Refeniw (DIR) ar Ofyniad Cyllido Cyfalaf y Cyngor (GCC) a lefel y benthyca allanol a mewnlol fel y dangosir yn Nhabl 4 o'r adroddiad.
- Y Ddarpariaeth Isafswm Refeniw – y tâl y mae'n ofynnol i'r Cyngor ei godi i'r cyfrif refeniw bob blwyddyn i sicrhau bod digon o arian ar gael i ad-dalu dyledion pan fo angen. Manylir ar y Polisi DIR yn Atodiad 6 yr adroddiad ac nid yw wedi newid ers iddo gael ei ddiwygio'n sylweddol yn 2018.
- Ar hyn o bryd, mae'r Cyngor yn cynnal sefyllfa o dan-fenthyca. Mae gweithredu yn y fath fodd yn ddarbodus oherwydd bod enillion ar fuddsoddiadau yn isel ac mae risg gwrthbartïon yn fater sy'n parhau i fod angen ei gymryd i ystyriaeth. Fel rhan o'r strategaeth hon, mae'r gallu i fenthyca'n allanol i ad-dalu'r arian wrth gefn a balansau, petai raid, yn bwysig. Mae Tabl 4 yn dangos y byddai o bosibl angen benthyca £8.884m yn allanol petai angen brys. Dyma'r swm a ddefnyddiwyd o arian wrth gefn a balansau'r Cyngor yn y gorffennol i gyllido'r rhaglen gyfalaf yn lle cymryd benthyciadau.
- Ni fydd y Cyngor yn benthyca mwy nag y mae ei angen, na chyn bod angen gwneud hynny, dim ond er mwyn elwa o fuddsoddi'r symiau ychwanegol a fenthycir. Wrth benderfynu a ddylid benthyca cyn bod angen gwneud hynny, bydd y Cyngor yn ystyried y ffactorau a nodir ym mharagraff 6.4.2 o'r adroddiad.
- Mae'n annhebygol y byddir yn aildrefnu'r benthyciadau ym mhortffolio dyled y Cyngor ar hyn o bryd gan fod gwahaniaeth mawr iawn o hyd rhwng cyfraddau ad-dalu cynamserol a chyfraddau benthyca newydd, ac mae'r benthyciadau newydd yn ei gwneud yn aneconomaidd gwneud hynny.
- Y brif strategaeth ar gyfer rheoli arian yw sicrhau yn y lle cyntaf ddiogelwch yr adneuon, eu hylifedd yn yr ail le ac yna'r enillion ar y buddsoddiad.
- Mae'r canllawiau gan Lywodraeth Cymru a CIPFA yn rhoi blaenoriaeth uchel i reoli risg. Mae'r Cyngor wedi mabwysiadu ymagwedd ddarbodus tuag at reoli risg ac mae'n diffinio ei archwaeth risg drwy'r dulliau a nodir yn adran 7.2 o'r adroddiad o ran gwrthbartïon sy'n addas iawn i dderbyn credyd, terfynau benthyca a sgoriau credyd sy'n cael eu monitro'n ddyddiol.
- Mae Adran 8 o'r adroddiad yn nodi'r trefniant llywodraethu a rheoli o ran prosesau, penderfyniadau a pherfformiad rheoli'r trysorlys.

- Mae Atodiad 11 i'r adroddiad yn cynnwys y Dangosyddion Darbodus a Thrysorlys sy'n cynnwys fforddiadwyedd a darbodusrwydd ac yn gosod cyfyngiadau ar gyfer gwariant cyfalaf, dyled allanol a strwythur dyledion.

Wrth ystyried yr wybodaeth a gyflwynwyd, trafododd y Pwyllgor gynlluniau gwariant cyfalaf y Cyngor yn benodol p'un ai a fyddai'r Cyngor yn cyflawni ei wariant cyfalaf arfaethedig ar gyfer 2020/21 pan ddangoswyd mai dim ond £11m a wariwyd yn erbyn ffigur a adroddwyd o £33.7m pan gyfarfu'r Pwyllgor ddiwethaf ym mis Rhagfyr a ph'un ai a yw'r Cyngor, yng ngoleuni tanwariant hanesyddol ar y gyllideb gyfalaf, yn realistig yn ei flaengynlluniau ar gyfer gwariant cyfalaf.

Eglurodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 wrth gyfeirio at adroddiad monitro cyllideb cyfalaf Chwarter 3 a fyddai'n cael ei gyflwyno i'r Pwyllgor Gwaith ar 1 Mawrth 2021, mai'r gwariant a ragwelir o gyfanswm cyllideb o £56m yw £34m. O'r tanwariant o £22m, mae £8m yn ymwneud â'r Cyfrif Refeniw Tai ac nid yw'n cynnwys benthycia gan fod y gwariant yn cael ei ariannu o gronfeydd wrth gefn y Cyfrif Refeniw Tai; Mae £7.7m yn ymwneud â'r Rhaglen Moderneiddio Ysgolion a ariennir gan gyfuniad o grantiau, a benthycia â chymorth a heb gymorth; mae £1m yn ymwneud â datblygu economaidd sy'n cynnwys arian grant Ewropeaidd sy'n ddiogel ac mae £2m yn ymwneud â gwaith cynllun lliniaru llifogydd gyda 85% yn cael ei ariannu drwy grantiau Llywodraeth Cymru a 15% drwy adnoddau'r Cyngor. Bydd Tabl 4 o adroddiad Datganiad Strategaeth Reoli'r Trysorlys yn cael ei ddiweddarau i adlewyrchu'r sefyllfa bresennol cyn ei gyflwyno i'r Pwyllgor Gwaith. O ran defnyddio gwariant cyfalaf, gall amryw o faterion arwain at oedi o ran cynnydd prosiectau cyfalaf yn erbyn y proffil a'r gwariant a gymeradwywyd a gall y Cyngor fod yn rhy optimistaidd ynghylch rhagolygon ei raglen gyfalaf o ran amser, darpariaeth a ffactorau allanol y tu hwnt i'w reolaeth. Fodd bynnag, gan fod y rhaglen gyfalaf yn cael ei chymeradwyo cyn y flwyddyn y bydd y gwariant yn digwydd, gellir ystyried ei bod yn well cynnwys cynlluniau yn y rhaglen ar ddechrau'r flwyddyn ar y sail y cânt eu cyflawni na gorfod mynd yn ôl i geisio cymeradwyaeth ar gyfer cynlluniau ganol y flwyddyn oherwydd cyfalaf a chapasiti heb eu defnyddio.

Mewn ymateb i gwestiynau pellach, cadarnhaodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod y Cyngor yn ystyried cyfraddau chwyddiant yn seiliedig ar gyngor a ddarparwyd gan ei Gynghorwyr Rheoli Trysorlys (gweler Atodiad 3) ond bod chwyddiant yn ffactor amlycach o ran refeniw yn hytrach na chyfalaf. Eglurodd y Swyddog hefyd nad yw effaith y benthycia a ragwelir (sy'n or-optimistaidd ynghylch cyflawni'r rhaglen gyfalaf) mor amlwg o ddydd i ddydd gan fod y Cyngor yn defnyddio'r arian sydd ganddo i ariannu gwariant cyfalaf er mwyn osgoi benthycia a chostau llog cysylltiedig hyd nes y bydd yn rhaid iddo wneud benthyciadau allanol ar gyfer yr arian y mae wedi'i wario. Rhoddodd y Swyddog sicrwydd hefyd, wrth ddefnyddio arian wrth gefn i ariannu gwariant cyfalaf, na fydd mesurau diogelu rheoli llif arian yn caniatáu i lif arian ostwng islaw lefel benodol, a bydd y Swyddog Adran 151 yn cymryd camau i sicrhau bod gan y Cyngor isafswm balans o £10m mewn cyfrifon adneuo hygyrch ar unrhyw adeg benodol.

Penderfynwyd -

- **Derbyn Strategaeth Rheoli'r Trysorlys ar gyfer 2021/22 ac anfon y strategaeth ymlaen at y Pwyllgor Gwaith i'w chymeradwyo yn amodol ar ddiweddarau Tabl 4 i adlewyrchu'r sefyllfa bresennol.**
- **Nodi cynnydd yn y terfynau trafodion yn Atodiad 8 yr adroddiad.**

NI CHYNIWIWYD UNRHYW GAMAU YCHWANEGOL

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg sy'n cynnwys y Siarter Archwilio Mewnol i'r Pwyllgor ei ystyried.

Adroddodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod Safonau Archwilio Mewnol y Sector Cyhoeddus yn darparu ar gyfer adolygiad cyfnodol o'r Siarter Archwilio Mewnol gyda chymeradwyaeth derfynol gan y Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu. Y tro diwethaf i'r Pwyllgor adolygu a chymeradwyo'r Siarter oedd ym mis Medi, 2018. Er nad yw adolygiad o'r Siarter gan y Pennaeth Archwilio a Risg wedi nodi unrhyw newidiadau sylweddol, dylid nodi o ran y datganiad ar dudalen 11 yr adroddiad mewn perthynas ag adnoddau Archwilio Mewnol fod yr holl swyddi yn y strwythur gwasanaeth sydd wedi eu llenwi, sy'n cyfateb i 1,250 o ddiwrnodau, ond yn berthnasol os yw'r swyddi wedi'u llenwi'n llawn amser. Ar hyn o bryd, dim ond yn rhan-amser y bu'n bosibl recriwtio i ôl-lenwi ar gyfer un o'r secondiadau sy'n golygu bod y 1,250 diwrnod yn gostwng i 953 diwrnod ar hyn o bryd. Pan ddaw'r secondiad i ben bwriedir cadw'r oriau rhan-amser i wneud iawn am y gwahaniaeth.

Mewn ymateb i gwestiwn am gadw gwrthrychedd, eglurodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod trefniadau ar waith i gyfyngu ar unrhyw amhariad ar annibyniaeth a gwrthrychedd o ganlyniad i'r ffaith bod y Pennaeth Archwilio a Risg yn rheolwr llinell i'r gwasanaeth Rheoli Risg ac Yswiriant. Ni fydd y Pennaeth Archwilio a Risg yn sgopio nac yn adolygu gweithgareddau archwilio mewnol sy'n ymwneud â'r maes gwasanaeth hwn. Yn hytrach bydd y Pennaeth Swyddogaeth (Adnoddau) / Swyddog Adran 151 yn arwyddo adroddiadau.

Penderfynwyd nodi'r adolygiad a chymeradwyo priodoldeb parhaus y Siarter Archwilio Mewnol.

NI CHYNIGIWYD UNRHYW GAMAU YCHWANEGOL

11 BLAEN RAGLEN WAITH

Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a oedd yn cynnwys Blaen Raglen Waith y Pwyllgor hyd at Ebrill, 2021 i'r Pwyllgor ei ystyried.

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod y Rhaglen Waith wedi'i chyfyngu i gyfarfod Ebrill, 2021 oherwydd yr ansicrwydd sy'n deillio o Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 a ddaw i rym ym mis Ebrill, 2021; mae'r Ddeddf yn cyflwyno dyletswyddau a chyfrifoldebau newydd i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu y bydd yn rhaid eu cynnwys yn rhaglen waith y Pwyllgor wedi hynny.

Penderfynwyd derbyn y Flaen Raglen Waith heb ei diwygio.

**Cynghorydd Peter Rogers
Cadeirydd**